

Конституційне право; муніципальне право

УДК 343.85

Голота Наталія Петрівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету*

Голота Наталья Петровна

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры правоведения и гуманитарных дисциплин
Винницкий учебно-научный институт экономики
Западноукраинского национального университета*

Golota Natalia

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Law and Humanities
Vinnytsia Educational and Research Institute of Economics of
Western Ukrainian National University
ORCID: 0000-0003-4113-7743*

Пузирна Наталія Станіславівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного та публічного права
Науково-навчальний інститут права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

Пузырна Наталья Станиславовна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры частного и публичного права
Научно-учебный институт права и социальных технологий
Национального университета «Черниговская политехника»*

Puzyrna Natalia

*PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of Private and Public Law
Research and Training Institute of Law and Social Technologies of
Chernihiv Polytechnic National University
ORCID: 0000-0002-7297-0829*

Охман Ольга Василівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Охман Ольга Васильевна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры права и
правоохранительной деятельности
Хмельницкий институт имени Блаженнейшего Владимира,
Митрополита Киевского и всея Украины
ЧАО «ВУЗ «Межрегиональная Академия управления персоналом»*

Okhman Olga

*PhD in Law, Associate Professor of Law and Law Enforcement
Khmelnysky Institute named after His Beatitude Volodymyr,
Metropolitan of Kyiv and All Ukraine
PJSC «Interregional Academy of Personnel Management»
ORCID: 0000-0002-9509-5326*

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ЗА КОРУПЦІЙНІ
ПРАВопорушення: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

**ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СУДЕЙ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ
ПРАВОНАРУШЕНИЯ: ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ
JUDGES 'RESPONSIBILITY FOR CORRUPTION OFFENSES: A
PRACTICAL ASPECT**

Анотація. Реформування судової системи та розбудова інститутів правової держави вимагає досягнення високого рівня правозастосування, реалізації інститутів відповідальності та слідування принципу рівності усіх перед законом. Питання відповідальності представників суддівського корпусу набуває пріоритетного значення через особливий статус, рівень відповідальності та значення суддів у контексті утвердження законності, верховенства права, справедливого розгляду судових спорів та врегулювання суспільних відносин. У статті висвітлено позиції, які розкривають правові аспекти притягнення суддів до відповідальності за корупційні правопорушення. Розглянуто особливості формування та прояви корупції в діяльності суддів в Україні, види відповідальності, які застосовуються до порушників вимог антикорупційного законодавства. Наголошено на невідворотності застосування санкцій за нехтування вимогами антикорупційних стандартів та правил. Визначено, що три основні види відповідальності включають дисциплінарну, адміністративну та кримінальну. Незважаючи на застосування особливої процедури процесуальних заходів до служителів Феміди, судді притягаються до відповідальності на загальних підставах. Чинне законодавство, що регулює процедуру здійснення правосуддя, покладає на суддів обов'язок щодо дотримання антикорупційного законодавства, повідомлення про наявність обставин, які впливають на неупередженість та незалежність судової гілки влади. Актуальність швидкого та ефективного реагування на прояви корупції, що вчиняється суддями, окреслюється основними стратегічними документами з питань розвитку та функціонування

системи правосуддя, що зумовлює необхідність подальших напрацювань і узагальнень з порушеної проблематики. Подолання корупції в органах судової влади залишається однією з найбільш значимих проблем, що супроводжує процес реформування та вдосконалення правосуддя в Україні.

Ключові слова: *корупція, відповідальність, санкції, інститут влади.*

Анотація. *Реформирование судебной системы и развитие институтов правового государства требует достижения высокого уровня правоприменения, реализации институтов ответственности и следования принципу равенства всех перед законом. Вопрос ответственности представителей судебного корпуса приобретает приоритетное значение за особый статус, уровень ответственности и значение судей в контексте утверждения законности, верховенства права, справедливого рассмотрения судебных споров и урегулирования общественных отношений. В статье освещены позиции, которые раскрывают правовые аспекты привлечения судей к ответственности за коррупционные правонарушения. Рассмотрены особенности формирования и проявления коррупции в деятельности судей в Украине, виды ответственности, которые применяются к нарушителям требований антикоррупционного законодательства. Отмечено неотвратимость применения санкций за пренебрежение требованиями антикоррупционных стандартов и правил. Определено, что три основных вида ответственности включают дисциплинарную, административную и уголовную. Несмотря на применение особой процедуры процессуальных мер к служителям Фемиды, судьи привлекаются к ответственности на общих основаниях. Действующее законодательство, регулирующее процедуру осуществления правосудия, возлагает на судей обязанность по соблюдению антикоррупционного законодательства, сообщение о наличии*

обстоятельств, которые влияют на беспристрастность и независимость судебной ветви власти. Актуальность быстрого и эффективного реагирования на проявления коррупции, которая совершается судьями, определяется основными стратегическими документами по вопросам развития и функционирования системы правосудия, вызывает необходимость дальнейших наработок и обобщений по затронутой проблематике. Преодоление коррупции в органах судебной власти остается одной из наиболее значимых проблем, которая сопровождает процесс реформирования и совершенствования правосудия в Украине.

Ключевые слова: *коррупция, ответственность, санкции, институт власти.*

Summary. *Reforming the judiciary and building the rule of law requires achieving a high level of law enforcement, implementing institutions of responsibility and following the principle of equality before the law. The issue of the responsibility of the judiciary becomes a priority due to the special status, level of responsibility and importance of judges in the context of the rule of law, the rule of law, fair litigation and the settlement of public relations. The article highlights the positions that reveal the legal aspects of bringing judges to justice for corruption offenses. Peculiarities of formation and manifestations of corruption in the activity of judges in Ukraine, types of liability applied to violators of anti-corruption legislation are considered. Emphasis was placed on the inevitability of sanctions for neglecting the requirements of anti-corruption standards and rules. It is determined that the three main types of liability include disciplinary, administrative and criminal. Despite the application of a special procedure of procedural measures to the servants of Themis, judges are prosecuted on general grounds. The current legislation governing the administration of justice imposes on judges the obligation to comply with anti-*

corruption legislation, notification of the existence of circumstances that affect the impartiality and independence of the judiciary. The urgency of a quick and effective response to corruption committed by judges is outlined in the main strategic documents on the development and functioning of the justice system, which necessitates further work and generalizations on the issues raised. Overcoming corruption in the judiciary remains one of the most significant problems that accompanies the process of reforming and improving the judiciary in Ukraine.

Key words: *corruption, responsibility, sanctions, institution of power.*

Постановка проблеми. В умовах необхідності забезпечення ефективного дотримання конституційно-правових положень чинного законодавства, підвищення довіри до провідних інститутів влади, проведення та забезпечення ефективних змін у судовій сфері питання контролю за дотриманням суддями антикорупційного законодавства набувають пріоритетного значення. Можливість застосування до представників судової системи заходів примусу за вчинення корупційних правопорушень відіграє превентивну роль та дозволяє захистити охоронювані права, свободи та інтереси особи, суспільства та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище корупції в судовій системі та визначення відповідальності суддів за корупційні правопорушення становить значний науковий інтерес та активно вивчається й обговорюється у наукових колах. Питання, що стосуються застосування інституту відповідальності за вчинення суддями корупційних правопорушень, стало об’єктом дослідження багатьох вчених та дослідників, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку проводять Дженнетт В., Подкопаєв С., Мостова І., Староста І. та інші.

Разом із тим, питання комплексного визначення корупційних проявів у судовій системі та відповідальності, що застосовуються до суддів, є

недостатньо дослідженими, а процес удосконалення існуючих механізмів притягнення порушників до відповідальності продовжує вдосконалюватися. З огляду на це, постійний моніторинг та аналіз існуючих практик залишається актуальним напрямом наукових розвідок та узагальнень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета наукового дослідження націлена на розкриття інституту відповідальності суддів за корупційні правопорушення з точки зору практичного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище корупції в судовій системі України є результатом неефективного державного управління, слабкої кадрової політики, політичних та внутрішньогалузевих протиріч.

Під корупцією в органах судової влади розуміють вияв неналежної поведінки у судових установах, наприклад, у судах, офісах судової адміністрації і в органах врядування судової системи, а також неналежну поведінку зовнішніх політичних діячів, приватних осіб чи представників громадянського суспільства, які намагаються неналежно чи незаконно вплинути на прийняття суддівських рішень [1].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» покладає на суддів прямий обов'язок щодо виконання та дотримання вимог, обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції» (п. 6 ч. 7 ст. 56 Закону) [2].

Слушною є позиція спеціального доповідача ООН з питань незалежності суддів та адвокатів Леандро Деспуї, який вважає, що корупція в органах судової влади пов'язана із внутрішніми адміністративними проблемами судової влади (відсутністю прозорості, хабарництвом), а також політизацією судової влади, кланової залежності суддів або будь-яких видів судового протекціонізму [3].

Ініціювання притягнення суддів до відповідальності за корупційні діяння є результатом неналежної поведінки служителів Феміди, недостатньо ефективного правового забезпечення функціонування судової гілки влади, відсутності реальних важелів контролю за роботою судових органів та неможливості обмеження впливу на процес ухвалення рішень в судових справах.

На переконання С. Подкопаєва, сутність дисциплінарної відповідальності суддів є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам (суддівської дисципліни) [4, с. 14-16].

Доцільно зауважити, що ст. 126 Конституції України закріплено принцип незалежності і недоторканності суддів, відповідно до якого забороняється у будь-який спосіб впливати на суддів [5].

Існують також певні особливості оголошення підозри, відсторонення від посади, затримання чи проведення оперативно-розшукових заходів щодо судді. Вищеперелічені заходи вимагають отримання відповідного дозволу та санкціонування, які передбачені Законом. Застосування до суддів інституту дисциплінарної відповідальності передбачає дотримання визначеної законом процедури, яка розкривається у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Дисциплінарне провадження передбачає слідування декільком взаємопов'язаним етапам: здійснення перевірки даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, вирішення питання про відкриття дисциплінарної справи чи відмову в її відкритті, розгляд дисциплінарної справи і прийняття рішення [6].

Таким чином, до судді можуть бути застосовані заходи дисциплінарного впливу, які включають 6 основних та 3 додаткові стягнення. Разом із тим, існує можливість оскарження зазначеного рішення. Важливо, щоб аналіз вчинених суддею дій та прийняття

відповідних рішень відбувалися із дотриманням принципів справедливості, неупередженості, законності та об'єктивності.

Адміністративна відповідальність суддів встановлена статтею 172-7 КпАП України, положення якої передбачають відповідальність за адміністративні правопорушення у випадку порушення суддею правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [7]. При цьому, відповідальність настає як за дії, вчинені, в умовах реального конфлікту інтересів, так і за неповідомлення особою про наявність у неї конфлікту інтересів. За таке правопорушення передбачені санкції у вигляді штрафу (основний вид) та позбавлення права обіймати певні посади (додатковий).

Можливість притягнення суддів до адміністративної відповідальності реалізується НАЗК шляхом складання відповідних протоколів. Разом із тим, судді вважають це втручанням у їх діяльність [8].

Існуючу суперечність І. Мостова обґрунтовує тим, що передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення можливість притягнення судді до адміністративної відповідальності за прийняття рішень в умовах конфлікту інтересів під час здійснення правосуддя ставить під сумнів відповідність цієї норми одному з конституційних принципів здійснення правосуддя в Україні – принципу незалежності та принципу недоторканності суддів, яким гарантується неможливість притягнення до відповідальності за ухвалені ними рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [9].

Таким чином, виникає суперечність, яка потребує законодавчого врегулювання та вирішення, адже відсутність однозначності у трактуванні питань, пов'язаних з притягненням до відповідальності суддів, призводить до суттєвих помилок у правозастосуванні та охороні суспільних відносин.

За вчинення корупційних правопорушень судді можуть нести також і кримінальну відповідальність. Попри те, що судді несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах, заходи процесуального примусу

не можуть бути швидко реалізовані через необхідність дотримання процедурних аспектів щодо оголошення підозри та вжиття інших кримінально-процесуальних заходів.

Відповідно до статистичних даних, сформованих Міністерством внутрішніх справ, кількість суддів притягнених до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень є незначною (зокрема, за 2019 рік кількість суддів, які вчинили кримінальне корупційне правопорушення становила 6 осіб) [10].

При проведенні опитування українських респондентів та проведення аналізу отриманої інформації Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO) встановлено, що до суддів – порушників корупційного законодавства, застосовують недостатньо дієві санкції за вказану неправомірну поведінку. Аналітиками відзначено, що попри широкомасштабні реформи, які створили нове підґрунтя для роботи судової гілки влади, необхідно довести ефективність втілених заходів на практиці [11].

Процес удосконалення системи правосуддя, забезпечення позитивних зрушень в розвитку правових інститутів передбачає зниження корупційних ризиків та забезпечення незалежності інститутів правосуддя. З огляду на це, перспективне планування розвитку системи правосуддя враховує основні проблеми та виклики, зокрема корупційні прояви.

Так, Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки визначає випадки толерування корупційних проявів та недоброчесність окремих суддів як проблему, яка потребує негайного вирішення для ефективної організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя [12].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведений аналіз питань, пов'язаних з настанням для суддів відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства, засвідчив, що за вчинення

вказаних правопорушень передбачена дисциплінарна, адміністративна та кримінальна відповідальність. Незважаючи на наявність особливого статусу, законодавством передбачена процедура притягнення служителів Феміди до відповідальності та застосування заходів примусу. Існування чіткого механізму застосування покарань виконує превентивну функцію та дозволяє захистити охоронювані законом права, свободи та інтереси та зберегти довіру суспільства до інституту правосуддя.

Подальші наукові дослідження повинні стосуватися питань, пов'язаних з узагальненням статистичних показників корупційних правопорушень у судовій сфері, визначення основних факторів, що впливають на корупційну складову при здійсненні правосуддя в Україні.

Література

1. Дженнетт В. Корупційні ризики останніх реформ у судовій системі України. Кемонікс Інтернешенл Інк. 2017. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Corruption_risks_in_the_Ukraine_judicial_system_Report_Jennett_UKR.pdf (дата звернення: 06.09.2021).
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 06.09.2021).
3. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів: Управління ООН з наркотиків та злочинності. 2007 р. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf> (дата звернення: 29.07.2020).
4. Подкопаєв С.В. Про дисциплінарну відповідальність суддів. Юридичний журнал. 2005. № 6. С. 14-16.
5. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
(дата звернення: 06.09.2021).

6. Рішення Верховного Суду від 27.03.2018 № 800/137/17 (№П/9901/336/18) URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/dl-ark_rishenna/rishenna_galan_800_137_17 (дата звернення: 06.09.2021).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (дата звернення: 06.09.2021).
8. Конфлікт інтересів: судді місцевих судів вважають адмінпротоколи щодо своїх колег «втручанням у діяльність суддів» всупереч конвенції ООН проти корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/konflikt-interesiv-suddi-mistsevyh-sudiv-vvazhayut-adminprotokoly-shhodo-svoyih-koleg-vtruchanniam-u-diyalnist-suddiv-vsuperech-konventsii-oon-proty-koruptsiyi> (дата звернення: 06.09.2021).
9. Мостова І.О. Конфлікт інтересів у діяльності суддів: особливості врегулювання. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/konflikt-interesiv-u-diyalnosti-suddiv-osoblivosti-vregulyuvannya.html/> (дата звернення: 06.09.2021).
10. Єдиний портал органів системи МВС України. Звіти про стан протидії корупції за формою № 1-КОР 2013–2020 рр. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm/ (дата звернення: 06.09.2021).
11. Запобігання корупції серед суддів. Огляд судової системи. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/17ordersmarch/GRECO_17.doc (дата звернення: 06.09.2021).
12. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: указ Президента України від

11.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021> (дата звернення: 06.09.2021)

References

1. Jennett, W. (2017). Corruption risks of recent reforms in the judicial system of Ukraine, available at: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Corruption_risks_in_the_Ukraine_judicial_system_Report_Jennett_UKR.pdf (Accessed 06.09.2021).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016). The Law of Ukraine. On the judiciary and the status of judges, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (Accessed 06.09.2021).
3. The official site of the Council of Judges of Ukraine (2007). Comments on the Bangalore Principles for the Conduct of Judges: United Nations Office on Drugs and Crime, available at: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf> (Accessed 06.09.2021).
4. Podkopaev, S.V. (2005). On the disciplinary liability of judges. *Yurydychnyj zhurnal*, 6, 14-16.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996). The Law of Ukraine. The Constitution of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 06.09.2021).
6. The official site of The Supreme Court (2018). Decision of the Supreme Court, available at: URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/dl-ark_rishenna/rishenna_galan_800_137_17 (Accessed 06.09.2021).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1984). The Law of Ukraine "Code of Ukraine on Administrative Offenses, available at:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (Accessed 06.09.2021).
8. The official site of National Agency on Corruption Prevention (2007). Conflict of interest: judges of local courts consider administrative protocols against their colleagues as "interference in the activities of judges contrary to the UN Convention against Corruption, available at: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/konflikt-interesiv-suddi-mistsevyh-sudiv-vvazhayut-adminprotokoly-shhodo-svoyih-koleg-vtruchannyam-u-diyalnist-sudiv-vsuperech-konventsii-oon-proty-koruptsiyi> (Accessed 06.09.2021).
 9. Mostova, I.O. (2019). Conflict of interest in the activities of judges: features of the settlement", *Yurydychna hazeta*, 1 (655), available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/konflikt-interesiv-u-diyalnosti-sudiv-osoblivosti-vregulyuvannya.html/> (Accessed 06.09.2021).
 10. The official site of the Ministry of Internal Affairs (2020). Reports on the state of anti-corruption form № 1-KOR 2013–2020, available at: https://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm (Accessed 06.09.2021).
 11. The official site of the State Judicial Administration of Ukraine (2017). Prevention of corruption among judges. Review of the judicial system, available at: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/17ordersmarch/GRECO_17.doc (Accessed 06.09.2021).
 12. The President of Ukraine (2021). Decree of the President of Ukraine. On the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Judiciary for 2021-2023, available at: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021> (Accessed 06.09.2021).